

een vorm van zelfcensuur toepaste en besloot de economische collaboratie ongemoeid te laten, wat ook de wens van de regering was. Die stelling wordt niet onderbouwd door nieuw onderzoek en een aantal beweringen kunnen empirisch niet hard worden gemaakt. Zo menen de auteurs dat er in de eerste maanden na de bevrijding geen duidelijk beleid voor de bestrafing van de economische collaboratie bestond. Het tegendeel is waar. Ganshof wist van in de beginne zeer goed hoe hij de economische collaboratie zou aanpakken. De aanpassing van de strafwet in mei 1945 was precies een reactie tegen het te streng geacht vervolgingsbeleid. Bij de beoordeling van de bestrafing van de economische collaboratie gaan de auteurs daarenboven uit van de impliciete veronderstelling dat de economische collaborateurs *a priori* even schuldig waren als bijvoorbeeld de politieke collaborateurs en daarom harder moesten worden aangepakt dan het geval is geweest. Deze stelling moet verder geverifieerd worden, onder meer aan de hand van een onderzoek naar de precieze aard en omvang van de 'economische collaboratie'.

Dirk Luyten

P. den Hoed, *Bestuur en beleid van binnenuit. Een analyse van instituties* (Dissertatie Leiden 1995; Amsterdam-Meppel: Boom, 1995, 296 blz., f43,50, ISBN 90 5352 193 3).

'Inleiding tot de kennis van de ambtenaar', zo had dit boek kunnen heten, als de schrijver A. Alberts die titel niet al bijna tien jaar geleden voor zich had opgeëist. Den Hoed maakt in zijn boek, als proefschrift verdedigd aan de Rijksuniversiteit Leiden, een bestuurssociologische rondgang langs 'instituties'. Voor de niet in de sociale wetenschappen ingewijde lezer moet direct aangetekend worden dat daarmee niet zozeer staatsinstellingen als zodanig bedoeld worden maar 'manieren van doen en denken die instituties worden genoemd' (271). De auteur gaat in acht min of meer afzonderlijke hoofdstukken na welke waarden geïnstitutionaliseerd zijn in bestuur en beleid. Die waarden, zo betoogt hij, zouden niet het exclusieve domein mogen zijn van organisatieskundigen, staatsrechtgeleerden en politici, die van buitenaf de activiteiten van het openbaar bestuur proberen te begrijpen en te sturen, maar ze vormen (of ze zouden *moeten* vormen) de basis van waaruit de ambtenaren zelf iedere dag hun gedrag bepalen. Daarmee lijkt Den Hoed, zelf stafmedewerker van de Wetenschappelijke raad voor het regeringsbeleid, te willen zeggen dat buitenstaanders geen al te hoge verwachtingen hoeven te koesteren van pogingen tot 'metasturing' van bestuur en beleid. Waarden zijn nu eenmaal niet van de ene op de andere dag maakbaar. Maar daarnaast zouden ambtenaren zich die waarden meer aan moeten trekken om hun handelen te relativeren. In het eerste deel zijn vier opstellen opgenomen die gaan over algemene onderwerpen van bestuur: systemen van bestuur en hun ontwikkeling via planning of evolutie, beleidsintegratie in het ministerie van algemene zaken en zijn voorgangers, ambtenaren en de beleving van hun burgerschap, de rol van adviesorganen. Het tweede deel behandelt het beleid ten aanzien van enkele actuele maatschappelijke vraagstukken. Hierin komen welzijns- en onderwijsbeleid, arbeidsvoorziening en maatschappelijk werk aan de orde.

Er zijn tenminste twee goede redenen om dit boek, dat ogenschijnlijk weinig met geschiedenis van doen heeft, hier te signaleren. Aangezien de auteur zichzelf het etiket 'ambtenaren-schrijver' opplakt, mogen we het boek lezen als een egodocument. Het biedt immers een doorkijk naar de beleving van 'ambtenaarlijk' werk door een direkt betrokkene. Wie later

wil construeren hoe een beleidsambtenaar in het twintigste-eeuwse *fin-de-siècle* zijn taken opvatte, kan bij dit boek terecht. Dat voert ons naar de tweede reden voor een recensie in dit tijdschrift, namelijk de veelvuldige verwijzing naar historische voorbeelden. Beleidsintegratie, bijvoorbeeld, begint niet bij de oprichting van het ministerie van algemene zaken vlak voor de tweede wereldoorlog maar gaat voor Den Hoed terug naar de Geheime Raad in de zestiende eeuw. De paradoxen inherent aan het burgerschap van ambtenaren worden belicht aan de hand van gevallen van dubieuze taakuitoefening tijdens de bezetting. De geschiedenis van het welzijnsbeleid wordt uitgelegd als een proces waarin vorm en inhoud niet synchroon lopen maar in wisselwerking staan, hetgeen de beleidsmakers in het parlement en op sociale zaken zich kunnen aantrekken. Vloeien deze historische illustraties voort uit de overtuiging van de schrijver dat de hedendaagse bestuurskunde de geschiedenis veronachtzaamt en daarmee de ambtenaren historisch besef van de waarden die hun doen en denken bepalen ontzegt? Dat zouden lovenswaardige motieven zijn, ware het niet dat ze geen vrijbrief zijn om naar believen het verleden op te eisen. Dat gevaar is in de methode van Den Hoed wel aanwezig. Herhaaldelijk dekt hij zich in tegen mogelijke kritiek door te stellen dat zijn artikelen geen bijdragen zijn aan de historische wetenschap, alsof het putten uit andermans werk geen nobele bezigheid kan zijn. Niettemin schuilt er enige willekeur in de keuze van historische parallellen. Een bezwaar dat hij niet heeft ingecalculiseerd, is de betrekkelijk schaarse productie op het gebied van de Nederlandse bestuursgeschiedenis, zeker als het gaat om de geschiedenis van de ambtelijke cultuur. Meer dan hij zich realiseert, is de schrijver gebonden aan de invalshoeken van de bestaande literatuur. Om niet te blijven steken in illustraties uit het verleden, zou het interessant zijn historisch te verklaren waarom Nederlandse ambtenaren, in tegenstelling tot bijvoorbeeld de Franse, hun functioneren zo weinig verinnerlijkt hebben, of daar althans zo weinig blijk van hebben geven in woord en geschrift. Daarmee slaan we echter een weg in die de auteur expliciet niet heeft willen gaan. Bijna naïef tenslotte is de opmerking (19) dat de studie van overheidsbestuur en -beleid het terrein is van parlementaire historici. Als er historici zijn die zich juist niet met bestuursgeschiedenis hebben beziggehouden, is het wel deze groep.

N. Randeraad

M. van Bottenburg, met medewerking van H. Israëls, e. a., *'Aan den arbeid!' In de wandelgangen van de Stichting van de arbeid, 1945-1995* (Amsterdam: Bert Bakker, 1995, 277 blz., f45,-, ISBN 90 351 1558 9).

Veel gedenkboeken verhalen louter de feitelijke en institutionele ontwikkeling van de jubilaris. Dit boek is anders. Het beoogt een relaas te geven van het informele overleg dat het werk van de Stichting van de arbeid karakteriseert. Bovendien, zo wordt in het voorwoord gesteld, is het doel de ervaringen van de deelnemers te boekstaven. De auteur en zijn medewerkers hebben daartoe naast onderzoek in het archief, veel uitgebreide interviews afgenomen. De geciteerde notulen en de interviews laten ons inderdaad regelmatig over de schouders meekijken bij de deelnemers aan het centraal overleg over loonpolitiek en sociaal-economisch beleid. De schets van de doelstellingen en beweegredenen van de hoofdrolspelers aan de zijde van werknemers en werkgevers verhelderen de gebeurtenissen. Maar de motivatie aan regeringszijde wordt in dit boek niet op vergelijkbare wijze onthuld, zodat niet alle posities